

sche reis cartons mede naar Michel Angelo's arbeid — dat een mengsel van Beeldende kunst met literatuur was —, Rubens bewonderde niet dit laatste in Michel Angelo maar het eerste.

Rubens bewonderde de enorme anatomische structuur en het monumentale van Michel Angelo's figuren, bracht de liefde voor dezen stijl over in zijn land en schiep zelf met een enthousiasme, zooals vóór hem wellicht niemand gedaan had. Ook deze schilder bij uitnemendheid, voerde het portret tot eene groote hoogte op, doch bleef tevens getrouw aan de religieuze en mythologische voorstellingen. Wel was het religieus besef uit deze tafereelen verdwenen, doch dit maakte plaats voor een hartstochtelijk natuurgevoel.

Frans Hals, een portretschilder zonder weerga, trok zich geheel van de religieuze traditie terug, haatte het illustratieve en bewoog zich in het volle leven, waar hij zijn onderwerpen op straat en in herbergen vond. Wij allen kennen zijn drinkers, dronkaards, narren en idioten. Zoo had het natuurgevoel gezegevierd over de traditie. Al wat er van hangen bleef, werd slechts *middel*, onderwerp. Maar het wezen der kunst was op de natuur gericht. In alle schilderscholen zien we in dien tijd een steeds nader komen tot de natuurlijke werkelijkheid. In de 17e eeuw voert Velasquez in Spanje de realistische schilderkunst tot een groote hoogte op. Maar Rembrandt gaat toch nog iets verder, niet alleen het realisme van licht en duister, vorm en kleur waren hem genoeg, hij wil ook zichzelf, de innerlijke werkelijkheid, zijn sensaties op het linnen brengen. Dat is het *subjectieve* element, dat de schilderkunst onafhankelijk moet maken. Vooral de werken uit zijn laatsten tijd voorspellen reeds een zelfstandigheid der Beeldende Kunst, zooals we voorheen nog niet kenden. Als het schoonste werk waarin de vier hoofdelementen van Rembrandt's kunst samengaan en mooi harmonieeren, noem ik het